

THE DEBUT OF THE GREAT UNION – BESSARABIA, MARCH 27, 1918

Mirela Nistor and Ana-Elena Costandache

”Virgil Madgearu” Economic College of Galați, ”Dunărea de Jos” University of Galați

Abstract: In the shadow of a century from the fulfilment of the ideal of national unity, Romanians and Romania are preparing for their great feast. A feast that, beyond the great joy it brings, should be a moment of national revival that gives us the lucidity and maturity of resisting and confronting the illusions and challenges that the reality of the globalized and troubled world is spreading over us today. The dawn of the great feasts came to the east, beyond the Prut, a limit whose cut-off from the body of Moldavia tried history, a part named by Grigore Vieru, “a child wrapped in barbed wire”. The present paper attempted to capture the complexity of the process of the union of Bessarabia with Romania in the difficult context of the Bolshevik Revolution. The military actions stunned the diplomatic ones so as to allow the democratic expression of the will of the Basarabian population. Besides the festive moment of the conditional union in January, on Dec. 10, the Country’s council adopted the declaration waiving the above-mentioned conditions, and when the agrarian reform was accomplished, the council dissolved, thus sealing the unconditional and irreversible union. Nevertheless, history and times have drowned another destiny for these lands, but despite its presence in Bessarabia, there is so much Romanian language that, according to poet Vieru, the Russian could easily learn it.

Keywords: Bolshevism, Country Counselling, statement, political anarchy, Great Union-unconditional union.

La umbra unui secol de la împlinirea idealului de unitate națională, românii de pretutindeni se pregătesc de marea lor sărbătoare. O sărbătoare care, dincolo de marea bucurie pe care toți o resimt, ar trebui să constituie un moment de trezire națională, care să ne confere luciditatea și forța de a rezistă și de a înfrunta multiplele iluzii și provocări pe care realitatea unei lumi globalizate, dar extrem de frământate, le revarsă astăzi peste noi. Ziua marii sărbători s-a ivit dincolo de Prut, pe locurile dintre munte, Dunăre, Marea Neagră și Nistru, unde se constituie „cea mai firească unitate românească” și unde Moldova a fost privită de Gh. Brătianu drept o „jertfă a meșterului Manole, care a clădit unitatea noastră...”, fapt pentru care „nu este o potrivire întâmplătoare de împrejurări că, în 1918, în vremuri grele de restriște, prima rază de speranță a venit cu unirea Basarabiei și puțin mai târziu cu unirea Bucovinei.”¹

Deși în ultimii două sute de ani Basarabia a fost considerată ca fiind „un colț uitat” al Imperiului Rus, suportând în repetate rânduri deportări, represiuni și orori ale politicilor totalitare, populația nu a fost asimilată, ci a rezistat păstrându-și vocația europeană. Folosirea numelui de „Basarabia” este perfect justificată deoarece „s-ar părea că, strict științific, atunci când este avut în vedere numele spațiului dintre Prut și Nistru, mai corect ar fi să se folosească sintagmele „toponimul Basarabia” sau „honorimul Basarabia”.”²

În vara anului 1917 armatele româno-ruse au obținut victorii care au reprezentat un suport moral serios pentru societatea românească, care trebuia să facă față unei situații

¹ Gheorghe I. Brătianu, *Cuvinte către români*, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1996, p. 144.

² Ion Țurcanu, *Bessarabiana – Teritoriul dintre Prut și Nistru în câteva ipostaze istorice și reflecții istoriografice*, Tipografia „Reclama” SA, Chișinău, 2012, p. 7.

politice și geopolitice extreme. Ca și în alte provincii nerusești ale imperiului, „revoluția a dus Basarabia la exprimarea fățișă a unor tendințe autonomiste mai întâi, separatiste apoi.”³ Apariția ideilor revoluționare, cu cele două componente care au vizat revoluția unității naționale și revoluția bolșevică, a influențat decisiv destinul și istoria popoarelor din centrul și sud-estul continentului European. Oamenii politici români au fost nevoiți să răspundă acestei duble provocări deoarece, în societate, existau două curente de idei cu implicații politice și ideologice. Națiunea devenea, în mentalul majorității elitei, „corpul democrației, locul în care principiul consimțământului și ideea reprezentativă își găsesc sălaş.”⁴

În timpul Revoluției din 1905-1906, care s-a dovedit a fi, în fapt, un eșec, moldovenii de la est de Prut s-au manifestat „vocal”, dar și în scris, prin apariția primelor ziare în limba română (cu caractere chirilice), ocazie cu care s-au afirmat mai mulți patrioți basarabeni, cei care vor deveni, puțin mai târziu, suportul Partidului Național Moldovenesc, deoarece revoluția a fost înăbușită. Printre aceștia, amintim: Pantelimon Halipa, Ion Pelivan, E. Catelli, Ștefan Ciobanu, Anatolie Moraru, Simion Murafa, episcopul Gurie Grosu.

Relațiile româno-ruse au cunoscut o „evoluție contradictorie în timpul războiului”.⁵ Din august 1916, România și Rusia au devenit state aliate în cadrul Antantei, iar cele două armate au participat împotriva Puterilor Centrale la luptele din 1916-1917.

În anul 1912 se împlinea deja un secol de stăpânire rusească în Basarabia. Deznaționalizarea se dovedea a fi un proces dur, greu de suportat. Înainte de izbucnirea războiului au apărut două gazete în limba română: *Basarabia*, în 1905, suspendată în 1906, și *Cuvânt moldovenesc*, în 1913, prin care patrioții basarabeni se pronunțau vehement pentru trezirea conștiinței naționale a compatrioților lor. Urmare a acestor activități, în 31 martie/ 13 aprilie s-a înființat Partidul Național Moldovenesc, și gazeta *Cuvânt moldovenesc*, care a preluat inițiativa luptei pentru limba, școala și biserica română, fără să își propună despărțirea de marele colos rusec, perspectiva unei prăbușiri a acestuia părând, încă, îndepărtată.

În martie 1917, după o perioadă de trei ani de război mondial, a izbucnit revoluția care l-a detronat pe țarul Nicolae al II-lea. Acesta a semnat actul de abdicare și a pus capăt dinastiei Romanovilor, iar Rusia țaristă a devenit Rusia democrată.

În vara anului 1917 românii au fost nevoiți să ducă bătăliile crâncene de la Mărăști, Mărășești și Oituz, alături de aliații ruși. Unii dintre aceștia și-au părăsit pozițiile, dar alții au luptat eroinic, mai ales în unitățile încadrate cu soldați basarabeni, trimise pe frontul românesc. Așa a fost cazul diviziei a XIV-a ruse, formată din basarabeni, precum și a artileriei ruse de la Mărășești. Este momentul în care generalul Grigoriev, comandantul artileriei ruse, este ucis în luptă și este înmormântat, după dorința sa, alături de cei împreună cu care a luptat. Astăzi își doarme somnul de veci în Mausoleul de la Mărășești, alături de generalul Eremia Grigorescu, un alt erou de la Mărășești.

În ceea ce-l privește pe generalul Grigoriev, istoricul Florin Constantiniu afirma că acesta era „un ofițer țarist trecut de partea bolșevicilor, apoi intrat în conflict cu ei” dar ofensiva forțelor albilor în Rusia, conduse de generalul A. I. Denikin, „a pus capăt încercărilor de organizare a atacului conjugat soviet-ungar împotriva *României!*” Desincronizarea acțiunilor bolșevico-ungare a dus la năruirea planului sovietic de a bolșeviza spațiul românesc.⁶

³ Vlad Georgescu, *Istoria Românilor. De la origini pînă în zilele noastre*, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 184.

⁴ Constantin Hlihor, *Între geopolitică marilor puteri și idealurile unității naționale depline*, <http://sociologia-azi.ro/2018/03/25/batalia-pentru-basarabia-in-cartile-centenarului-basarabia-romaneasca-destin-si-istorie-1918-2018-lansare-la-institutul-de-sociologie-al-academiei-romane/>, site consultat la 4.09.2018.

⁵ Ioan Scurtu, *Basarabia în relațiile româno-sovietice (1918-1947)*, <http://www.ioanscurtu.ro/basarabia-in-relatiile-romano-sovietice-1918-1947/>, site consultat la 5.09.2018.

⁶ Florin Constantiniu, *O sinceră istorie a poporului român* (ediție revăzută și adăugată), Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2011, p. 328.

Basarabienii au participat la luptă alături de trupele române, pe teritoriul românesc, lucru la care conducerea rusă nu s-a așteptat. S-au sudat legături care au contribuit la redeșteptarea conștiinței naționale. Pe teritoriul Basarabiei își găseau loc refugiații români sau voluntari din Ardeal și Bucovina, care veneau în detașamente de luptă constituite din foștii prizonieri luați de ruși de la armata austro-ungară.

Germania a pregătit scoaterea Rusiei din război, organizând deplasarea lui Lenin la Sankt Petersburg, unde acesta și-a organizat adepții și a reușit lovitura de stat bolșevică din noiembrie 1917, numită în istoriografia sovietică Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Lenin a decis încheierea războiului și pregătirea instaurării regimului bolșevic. În acest scop, el a îndemnat fostele republici ruse să-și manifeste autonomia (Ucraina, Georgia, Armenia, Azerbaidjan); la fel a procedat și cu Basarabia. Astfel, autoritatea rusească asupra acestor țări a scăzut semnificativ, concomitent cu cererea autonomiei politice a Basarabiei și a înființării unui guvern basarabeian. În martie-aprilie 1917 a luat naștere Partidul Național Moldovenesc, sub conducerea lui Paul Gore, partid din componența căruia făceau parte, printre alții, Gurie Grossu, Pan Halippa, Vladimir Hertza (primar al Chișinăului după Marea Unire), Elena Alistar, singura femeie care a contribuit la evenimentele politice care au condus, în 1918, la unirea Basarabiei cu România. Este necesară, însă, menționarea unor momente cheie, care s-au petrecut până la evenimentul deja precizat:

- 22 iunie 1917: au fost puse bazele Comitetului Central, cu sediul la Chișinău, de către delegații ostașilor moldoveni.
- 16 iulie: se cere declararea autonomiei naționale și teritoriale a Basarabiei, de către o comisie de juriști convocată la Chișinău.
- 20 iulie 1917: este respinsă dorința Ucrainei de a include Basarabia în interiorul granițelor.
- 28 august 1917: unitățile rusești rămase în Basarabia încep să se retragă, înăbușite fiind de cohortele și cavaleriile moldovenești, care devin din ce în ce mai numeroase. Toate acestea se petrec chiar în timpul evenimentelor din vara anului 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz, când soldații români au rezistat eroic pe frontul de la Mărășești (patru divizii românești împotriva a zece divizii inamice).
- 21 octombrie 1917: este proclamată autonomia politică și teritorială a Basarabiei de către primul Congres ostășesc; se decide constituirea unei armate proprii.
- 23 octombrie 1917: se proclamă înființarea parlamentului, Sfatul Țării, președinte fiind Ion Inculeț, iar vicepreședinte Pan Halipa.
- 21 noiembrie 1917: se întrunește, pentru prima dată, Sfatul Țării, din care fac parte 120 de reprezentanți din diverse categorii sociale, profesionale și etnice (74 de deputați moldoveni, 10 transnistreni), 36 deputați reprezentanți ai minorităților (ruși, evrei, bulgari, ucraineni). Dacă la început, Ion Inculeț s-a arătat ostil separării Basarabiei de Rusia și unirii cu România, acesta a fost ales președintele Sfatului Țării. După câteva zile de la constituirea sa, la 2 decembrie 1917, Sfatul Țării proclamă Republica Democratică Moldovenească Autonomă în cadrul Federației Ruse.
- 24 ianuarie 1918: se proclamă Independența noii republici, chiar de Ziua Unirii. Este ales ca președinte Ion Inculeț și se constituie guvernul, numit Consiliul Directorilor, condus de Pantelimon Erhan și apoi de Daniel Ciuhureanu.
- 8 decembrie 1917: o delegație este trimisă la Iași pentru a cere ajutor militar reprezentanților Antantei contra violențelor din Basarabia. Sfatul Țării cerea, astfel, trupelor aliate, ajutor, dar fără a primi un răspuns pozitiv. Nici cererile adresate guvernului Ucrainei nu au avut succes, la fel și cererile adresate Guvernului Brătianu, în contextul dificilelor raporturi în care se afla România cu Puterile Centrale. Situația se dovedea cu atât mai dificilă cu cât și relațiile dintre statul român și guvernul de la

Moscova s-au deteriorat, astfel că trimiterea unui număr limitat de unități române, în decembrie 1917, peste Prut, pentru a alunga revoluționarii roșii din câteva sate basarabene, a determinat mai întâi trimiterea unui protest sovietic oficial, iar mai târziu arestarea ministrului României la Petrograd și confiscarea Tezaurului de către regimul bolșevic.

- 21-22 decembrie 1917: în urma consiliului de guvern de la Iași se ia decizia de atacare a taberei de la Socola – tabără bolșevică ce amenința România cu distrugerea. În urma acesteia, rușii sunt dezarmați și trimiși dincolo de Prut.
- 22 decembrie 1917: guvernul moldovenesc a solicitat ajutor militar Ministerului de Război român, trimițând o telegramă (semnată de Pantelimon Erhan, Ion Pelivan și Vladimir Cristi).
- 24 decembrie: Ministrul de Război român Constantin Iancovescu a asigurat Sfatul Țării că ajutorul va consta în 1000 de militari ardeleni care urmau să fie trimiși de la Kiev (aceștia fiind destinați doar să tranziteze Chișinăul, spre România).
- 28 decembrie 1917: constituirea Secției Frontului Românesc al Rumcerodului⁷. Pe teritoriul basarabean mai existau unități românești, formate din soldați români responsabili de paza unor obiective și depozite ale armatei. Cei mai mulți dintre ei au căzut prizonieri și au fost trimiși la Odessa, apoi în stepele rusești, pentru a fi integrați în detașamentele de revoluționari bolșevici, și care să lupte pentru succesul revoluției bolșevice. Ajuns la Chișinău, Kaabak, șeful Statului Major al secției Frontului și-a dat seama că nu are cum să coaguleze imediat masele de soldați indisciplinați. În manipularea maselor avea nevoie de un țel – instaurarea puterii sovietelor, de o amenințare la adresa revoluției – moșierii români, dar și de un pretext – apărut odată cu sosirea, în gara din Chișinău, a unui lot de voluntari ardeleni și bucovineni constituiți din prizonierii luați de la armata austro-ungară de către armata rusă în primii ani de război. Rumcerodul de la Odessa a luat decizia de a organiza trupe rusești bolșevizate și de a cuceri Basarabia prin arestarea Sfatului Țării și instaurarea puterii bolșevice. Singurele ajutoare au fost cohortele moldovenești și Garda Sfatului Țării, inferioare numeric trupelor rusești. În acest timp se institua propaganda în rândul țăranilor care erau speriați de către bolșevici, că moșierii români le vor lua tot ce câștigaseră în urma revoluției dacă nu vor fi de acord să adere la marea familie sovietică. De altfel, Lenin felicitase conducerea basarabeană pentru declararea autonomiei, considerând acest fapt ca o acceptare de aderare, cu bunăvoință, la marea familie sovietică.
- Până în momentul 6 ianuarie 1918: peste douăzeci de garnituri cu voluntari ardeleni au trecut prin Chișinău. Kaabak afirma că aceștia reprezentau avangarda trupelor contrarevoluționare române ce aveau drept scop cucerirea Chișinăului. Luați prin surprindere, cei aproximativ 800 de soldați au fost dezarmați iar ofițerii arestați. În fața a 50000 de soldați bolșevici, colonelul Popescu a decis capitularea, pentru a evita continuarea vărsării de sânge.
- 6 ianuarie 1918: are loc ciocnirea dintre bolșevici și Sfatul Țării. În urma ședinței Sfatului țării de la Chișinău, unde domnea anarhia, au fost trimiși la Iași trei delegați. Președintele Sfatului Țării, Ion Inculeț, și președintele Consiliului de Directori, Pantelimon Erhan, au încercat să trimită Cartierului General Rus de la Iași, reprezentanților Guvernelor aliate precum și Guvernului Român telegrame de protest împotriva intrării Armatei Române în Basarabia. Aceștia au solicitat numai trimiterea de trupe ruse. Evident că s-a încercat împiedicarea trimiterii telegramelor și se

⁷ Acronim rusesc pentru Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, Flotei Mării Negre și regiunii Odessa: Rum (Rumânski front), Cer (Cernoe More, Marea Neagră) Od (Odessa), reprezentând cele trei zone militare: frontul românesc, flota Mării Negre și teritoriul militar al Odesei.

presupune că, atât Inculeț cât și Erhan, ar fi fost obligați de bolșevici să protesteze cu scopul de a opri intervenția militară română. În contextul derulării puciului bolșevic, a urmat o nouă cerere de ajutor, adresată Guvernului României, din partea Guvernului Republicii Democratice Moldovenești, în urma unei hotărâri a unioniștilor, din 6 ianuarie 1918, sprijinită ulterior de adunarea secretă a Blocului Moldovenesc – cea mai puternică facțiune din Sfatul Țării.

- 10 ianuarie 1918: diviziile române 11 și 13 infanterie și 1 și 2 cavalerie, aflate la dispoziția Corpului VI Armată, împreună cu generalul Henri Mathias Berthelot, comandantul Misiunii Militare Franceze, au înaintat peste Prut, conform înțelegerii dintre aliații Antantei și cererilor de ajutor din partea Guvernului republicii Democratice Moldovenești, cu acordul Puterilor Centrale. Trecerea peste Prut a celor 4 divizii a fost asigurată de către Brigada 1 Grăniceri, care le-a asigurat ocuparea podurilor și a raioanelor și care a rămas în dispozitiv de pază pe malul drept al Prutului.
- 13 ianuarie: divizia 11 Infanterie a generalului Ernest Broșteanu pătrunde în Chișinău, iar în proclamația acestuia (din 12 ianuarie 1918) se menționează că armata română se angaja să-i apere pe locuitori împotriva anarhiștilor, fapt care s-a și întâmplat. Deși Chișinăul a fost ocupat fără luptă, în alte regiuni au existat agitații politice. Se poate spune astfel că România a fost primul stat care a luptat cu armă în mână împotriva bolșevismului dar, după intrarea trupelor române în Basarabia, România a devenit primul stat din lume căruia Rusia Sovietică i-a declarat război.
- 24 ianuarie 1918: declararea separării Sfatului Țării de Imperiul Rus. Sunt declanșate tratativele de pace de la Brest-Litovsk; Rada Centrală ucraineană refuză recunoașterea noii puteri bolșevice instalată la Petrograd. Independența față de Rusia se proclamă prin actul Sfatului Țării iar data de 24 ianuarie 1918 devine o dată istorică în inima tuturor românilor. Basarabia nu mai avea frontieră comună cu Rusia întrucât Ucraina se declarase deja independentă. Prin intermediul colonelului Boyle, guvernul român aflat sub conducerea generalului Averescu începe negocieri cu Rumcerodul, cu scopul eliberării românilor arestați de bolșevici la Odessa. Scopul era de păstrare, pe linia frontului, a trupelor împotriva germanilor. După ce Rumcerodul a fost alungat din Odessa de către austro-germani, aceștia din urmă au început ofensiva în Ucraina, iar România și Basarabia s-au transformat în „două insule” înconjurate de inamici.
- 25 martie 1918: Adunările reprezentanților (zemstvele⁸) din Basarabia cereau unirea cu România (țara „mamă”). După lungi dezbateri în acest sens, făcute în cadrul secțiunilor Adunărilor, propunerea serioasă de unire a fost pusă pe ordinea de zi și a fost votată în fața unui public imens.
- 27 martie 1918: cu 86 de voturi pentru și 3 împotriva (Balmez Ștefan, de origine bulgară, Osmolovski Arkadie și Starenki Mihail, de origine ucraineană), 36 abțineri și 13 absenți, s-a votat (în ședința Sfatului Țării) unirea Basarabiei cu România. Votul nominal deschis a fost în favoarea Unirii, conform declarației Sfatului Țării: „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove. În puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadale singure să-și hotărască soarta lor de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama ei România. Trăiască unirea Basarabiei cu România de-a pururi și

⁸ Sg. zemstvă (rus.) – guvernare/ autoadministrare locală instituită în Imperiul Rus. În Basarabia, legea zemstvei a fost extinsă în anul 1869, cu scopul de a acoperi lacunele din sistemul instituțional de stat.

totdeauna! Președintele Sfatului Țării, Ion Incuț, Vice-președinte, Pantelimon Halippa, Secretarul Sfatului Țării, I. Buzdugan.”⁹

Deciziile luate de autoritatea supremă a Republicii Moldovenești a Basarabiei, Sfatul Țării, precum și evenimentele care au decurs ca efecte ale acestor decizii au reprezentat manifestarea voinței clare și hotărâte a populației basarabene de a se uni cu România. A fost vorba despre un act de autodeterminare, întrucât Unirea a însemnat și recâștigarea dreptului incontestabil al Basarabiei de a se reuni cu România. Acest ideal, la care generații de patrioți timp de peste o sută de ani, s-a transformat în realitate prin vot democratic, într-o zi istorică: 27 martie 1918.

Din păcate, bucuria unirii a fost de scurtă durată întrucât, după adoptarea legii agrare din 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării a eliberat următoarea declarație: „În urma unirii cu România mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului și ținuturile ungurești, locuite de români, în hotarele Dunării și Tisei, Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiile de unire, stipulate în actul de la 27 martie, fiind încredințată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor. Sfatul Țării, în preziua Constituantei române, care se va alege pe baza votului universal, rezolvând chestia agrară după nevoile și cerințele poporului, anulează celelalte condițiuni din actul unirii din 27 martie și declară unirea necondiționată a Basarabiei cu România mamă.”¹⁰

În final, Sfatul Țării s-a dizolvat iar Consiliul de Directori a demisionat, deschizând drumul unei uniri necondiționate pentru integrarea în cadrul României Mari. Ca act în sine, unirea Basarabiei cu România a fost un fapt prea utopic pentru a se întâmpla „odată și pentru totdeauna”. În prezent, ideea trebuie regândită în direcția unei uniri spirituale.

BIBLIOGRAPHY

- Brătianu, Gheorghe I., *Cuvinte către români*”, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1996.
- Constantiniu, Florin, *O sinceră istorie a poporului român* (ediție revăzută și adăugată), Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2011
- Georgescu, Vlad, *Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre*, Ed. Humanitas, București, 1992.
- Țurcanu, Ion *Bessarabiana – Teritoriul dintre Prut și Nistru în câteva ipostaze istorice și reflecții istoriografice*, Tipografia „Reclama” SA, Chișinău, 2012.

Sitografie

- Constantin Hlihor, *Între geopolitică marilor puteri și idealurile unității naționale depline*, <http://sociologia-azi.ro/2018/03/25/batalia-pentru-basarabia-in-cartile-centenarului-basarabia-romaneasca-destin-si-istorie-1918-2018-lansare-la-institutul-de-sociologie-al-academiei-romane/>
- Scurtu, Ioan, *Basarabia în relațiile româno-sovietice (1918-1947)*,
- <http://www.ioanscurtu.ro/basarabia-in-relatiile-romano-sovietice-1918-1947/>
- <http://www.cimec.ro/Istorie/Unire/moldo.htm>, site consultat la 9.09. 2018.
- Declarația Sfatului Țării de renunțare la condițiile formulate în actul Unirii din 27 martie 1918, emisă în 27 noiembrie 1918/10 decembrie 1918, disponibilă la
- www.centenarulromaniei.ro/declaratia-sfatului-tarii-de-renuntare-la-conditiile-formulate-in-actul-unirii-din-27-martie-1918

⁹ <http://www.cimec.ro/Istorie/Unire/moldo.htm>, site consultat la 9.09. 2018.

¹⁰ Declarația Sfatului Țării de renunțare la condițiile formulate în actul Unirii din 27 martie 1918, emisă în 27 noiembrie 1918/10 decembrie 1918, disponibilă la www.centenarulromaniei.ro/declaratia-sfatului-tarii-de-renuntare-la-conditiile-formulate-in-actul-unirii-din-27-martie-1918/, site consultat la 9.09.2018.